

Uit gegevens die tot nu toe voor 1988 beschikbaar zijn blijkt, voor een aantal belangrijke macro-economische variabelen, een volumegroei die duidelijk hoger is dan die in de voorgaande jaren. Voor de industriële productie ligt de groei in de eerste drie kwartalen van dit jaar op 4%, terwijl de jaarlijkse groei voor 1986 en 1987 respectievelijk 2% en 1% bedroeg. Ook de buitenlandse goederenhandel laat stijgingen zien die duidelijk uitgaan boven die van de twee voorgaande jaren. Zowel de invoer als de uitvoer van goederen nam in de eerste acht maanden van dit jaar met 8% toe. De groeicijfers voor 1986 en 1987 lagen rond de 5%. De groei is bij de investeringen het meest geprononceerd. De bedrijfsinvesteringen stegen in het eerste halfjaar met 12% en de overheidsinvesteringen met 18%. Investeringen, met name die welke uit de bedrijfstak bouwnijverheid afkomstig zijn, zijn relatief gevoelig voor klimatologische omstandigheden. De relatief zachte winter was bij de hoge groeicijfers dan ook een faktor van betekenis. In tegenstelling tot de andere bestedingscategorieën ligt de groei van de gezinsconsumptie in 1988 (eerste acht maanden) onder het jaaraccres voor 1986 en 1987. Bestedingen waar zich in 1988 belangrijke dalingen hebben voorgedaan zijn de auto-aankopen en het gasverbruik. Groeicijfers voor de economie als geheel zijn beschikbaar voor de eerste twee kwartalen van dit jaar. De volumetoename van het Bruto Binnenlands Produkt, een indicator voor de economische groei, bedroeg in het eerste halfjaar 3,1%; ook deze toename was duidelijk groter dan die voor de voorgaande jaren. Bovengenoemde volume-ontwikkelingen gingen gepaard met relatief geringe prijswijzigingen, waarbij evenwel een stijgende tendens is waar te nemen.

Dit blijkt uit gegevens die medio november beschikbaar waren. In de Focus wordt nader ingegaan op de trends in de industriële productie.

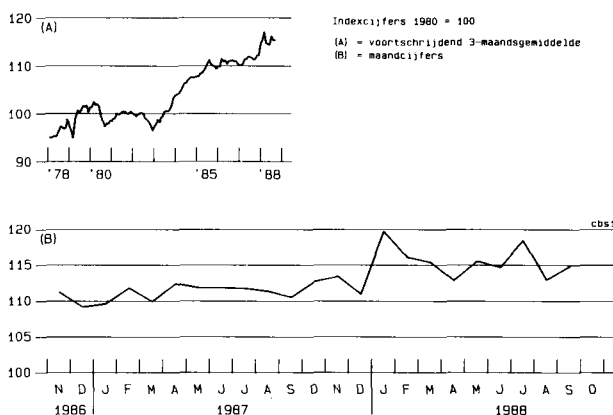
Productie

Het volume van de industriële productie was gemiddeld over het derde kwartaal van 1988 en voor seizoeninvloeden gecorrigeerd bijna 1% groter dan het gemiddelde van het tweede kwartaal. De seizoengecorrigeerde cijfers voor de afzonderlijke maanden van het derde kwartaal zijn samengenomen, omdat deze maandcijfers moeilijker te interpreteren zijn door verschuivingen in het vakantiepatroon. Vergelijken met hetzelfde kwartaal in 1987 lag het niveau van de industriële productie in het derde kwartaal bijna 4% hoger. De groeicijfers over het eerste en tweede kwartaal bedroegen respectievelijk 6% en 2%. Deze mutaties overtreffen ruimschoots de stijgingen in de hieraan voorafgaande twee jaren. Binnen de industriële bedrijfstak nam in het derde kwartaal het productievolume in de basismetallindustrie, de rubber- en kunststofverwerkende industrie, de

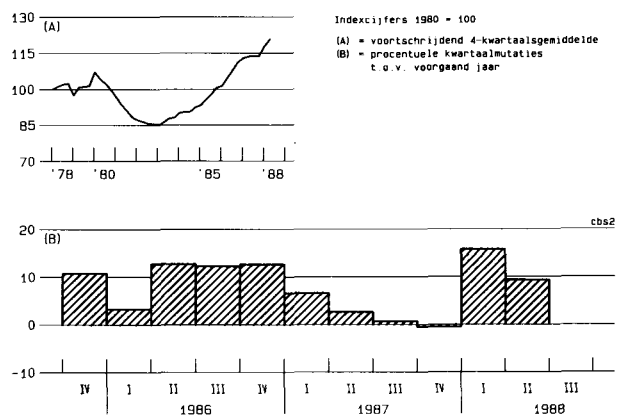
papier- en grafische industrie en in de chemische industrie het meest toe. De productie-ontwikkeling in de voedings- en genotmiddelenindustrie en de hout- en bouwmaterialenindustrie kwam in het derde kwartaal nagenoeg overeen met het industriële gemiddelde. De groeicijfers in de textiel-, kleding- en lederindustrie, en in de metaalindustrie (uitgezonderd de basismetaal) bleven achter bij dit gemiddelde. De productie in de delfstoffenwinning lag in het derde kwartaal 4% boven het niveau van het overeenkomstige kwartaal van 1987. De procentuele groei van de nijverheid (excl. bouwnijverheid) week weinig af van het industriële accres.

Volgens de resultaten van de conjunctuurttest steeg het indexcijfer van de orderpositie in de industrie in september met drie punten naar een niveau van 111 (1984=100). De stijging werd voornamelijk veroorzaakt door een toename

Productie industrie (volume - seizoengecorrigeerd)

Investeringen: bedrijven (volume)

Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1981/85 gemidd.	1986	1987	1987	1988			1988			Trend ²⁾
				4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	juli	aug.	sept.	
VOLUME-GEGEVENS											
<i>Productie in de nijverheid</i>											
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	2	0	1	2	-4	0	4	5	1	5	I
Delfstoffenwinning	1	-6	1	5	-24	-8	4	-2	-3	14	--I
Industrie	2	2	1	1	6	2	4	7	1	4	I+
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	3	0	0	3	2					I
Textiel-, kleding- en lederindustrie	1	0	-3	-4	1	-2					I
Papier- en grafische industrie	1	3	3	6	9	6		12	8		I++
Chemische industrie	7	-2	6	4	6	2	7	11	3	8	I+
Rubber- en kunststofverw. industrie	7	7	4	5	9						I++
Hout- en bouwmaterialenindustrie	-1	4	1	-2	16	4					I++
Basismetalenindustrie	1	-4	2	4	9	1	10	21			I++
Elektrotechnische industrie	3	2	-2	-4	3						I
Rest metaal- en overige industrie	2	0	-2	2	5						I+
Openbare nutsbedrijven	2	3	2	-1	-11	-2		4			-I
Bouwnijverheid: begonnen woningen	-5	15	-11	-24	17	12		-19	54		I
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>											
Invoer, totaal	5	4	6	10	-6	13		0	13		I++
Grondstoffen en halffabrikaten	5	3	6	11	7	13		-3	12		I++
Consumptiegoederen	2	9	11	13	10	12		-3	13		I++
Investeringsgoederen	10	11	3	1	-5	13		16	19		I+
Algemene goederen	3	-10	4	13	15	17		-6	10		I++
Uitvoer, totaal	4	4	5	10	5	9		3	24		I++
Onbewerkte agrarische producten	4	5	6	4	14	14		-9	17		I++
Delfstoffen	-3	-15	-1	13	-24	-4		4	3		--I
Fabrikaten	5	5	5	10	6	8		2	24		I++
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>											
Binnenlandse consumptie, totaal	1	3	3	4	1	1		0	2		I
Voedings- en genotmiddelen	0	2	2	3	1	1		-2	0		I
Duurzame consumptiegoederen	0	7	5	7	3	-2		-2	2		I
Textiel, kleding, schoeisel e.d.	-1	5	5	8	3	1		-2			I+
Huish. artikelen en woninginrichting	-1	7	8	7	9	2		2			I++
Transportmiddelen	4	11	2	4	-7	-12		-13			--I
Rest duurzame consumptiegoederen	-4	6	3	3	4	2		4			I+
Overige goederen en diensten	1	2	2	3	1	2		1	2		I
Huur, verwarming, verlichting en water	2	2	2	3	-4	2		3			I
Rest overige goederen en diensten	1	2	2	3	3	2		1			I+
<i>Investeringen in vaste activa</i>											
Bruto investeringen, totaal	2	7	3	0	18	9					I++
Bedrijven	3	10	4	1	16	9					I++
Overheid	-3	-9	-1	-7	36	5					I+
<i>Kwartaalrekeningen</i>											
Bruto Binnenlands Produkt	1,4	2,3	1,6	1,9	3,9	2,3					I
Bruto Nationaal Produkt	1,5	1,6	2,0	2,2	3,3	2,7					I
Bruto Nationaal Inkom	1,8	3,3	0,5	3,9	5,1	2,1					I
PRIJZEN											
Producentenprijzen industrie, tot. afzet	2,5	-12,0	-2,3	0,2	-0,7	0,1	1,1	0,6	1,4	1,3	I
Producentenprijzen industrie, verbruik	2,5	-21,7	-4,6	-0,6	-2,0	-1,5	1,0	0,5	1,0	1,6	I
Ruilvoet, unit value (goederen)	1	2	-3	3	4	1		0	0		I
Invoerprijzen, unit value	2	-17	-6	-4	-4	-2		1	0		-I
Uitvoerprijzen, unit value	3	-16	-9	-2	0	-1		0	1		I
Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)	3,5	0,1	-0,7	-0,4	0,4	0,7	0,9	0,9	0,9	0,9	0,7
Regelingslonen particulier bedrijf	3,0	1,4	0,4	0,3	0,3	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	I
Regelingslonen overheid	-0,6	0,6	1,4	1,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,4	0,0	I
Regelingslonen trendvolgers	0,8	0,1	0,7	0,7	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	I
Dollarkoers, contante notering	7	-26	-17	-15	-9	-6	2	0	2	3	1
OVERIGE INDICATOREN											
Consumentenvertrouwen ¹⁾ (in %)		9	-1	-7	-2	1	4	2	7	4	5
Beurswaarde-index, algemeen	24	15	5	-13	-14	-15	-17	-17	-18	-15	-3
Uitgesproken faillissementen	-7	-17	-15	-17	-1	11	-8	-19	17	-16	5
<i>Conjunctuurtest industrie</i>											
Bezettingsgraad (in %)		84	84	84	84	85	85				I
Orderpositie (1984=100)		108	102	100	101	102	109	107	108	111	I
Beoordeling orderontvangsten ¹⁾ (in %)		-13	-15	-15	-9	-8	-6	-5	-9	-4	
Beoordeling voorr. eindprodukten ¹⁾ (in %)		6	3	3	4	2	2	3	3	1	
<i>Arbeidsmarkt</i>											
Aantal banen van werknemers, totaal	0	3	2	1	2	2					I
Landbouw en visserij	0	4	2	1	7	6					I+
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	-2	2	1	1	0	0					I
Bouwnijverheid	-6	4	2	3	3	2					I+
Handel, horeca en vervoer	1	3	4	3	3	3					I+
Overige dienstverlening	2	3	2	1	2	2					I
<i>Geld en krediet</i>											
Spaartegoeden	3,8	4,7	3,7	1,8	0,6	0,3		0,8	1,4		I
Verstrekt consumptief krediet	0	13	8	6	3	2		-7	5		I+
Binnenlandse liquiditeitsmassa	8	6	4	4	6	8		8			I++
Geldhoeveelheid	7	8	7	6	8	9		8			I++
Secundaire liquiditeiten (in %)	10	5	0	1	2	7		10			I+
Officieel wisseldisconto (in %)	6,2	4,6	4,4	4,1	3,25	3,25	3,9	3,75	4,0	4,0	4,0
Daggeldmarktrente (in %)	7,3	5,8	5,2	4,9	4,0	3,6	5,0	4,6	5,0	5,3	5,1
Rendement op staatsobligaties (in %)	9,0	6,3	6,3	6,5	5,9	5,9	6,3	6,3	6,4	6,2	6,0

1) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

2) Trend: procentuele jaarommutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -2% en -5%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

van exportorders. De index bereikte in september het hoogste niveau vanaf januari 1984; gegevens van vóór 1984, vergelijkbaar met de huidige index, zijn niet beschikbaar. Ook de antwoorden betreffende de beoordeling van orderontvangsten en voorraden eindproduct toonden in september ten opzichte van augustus een verbetering. In augustus werd met de bouw van ruim 9 100 woningen begonnen. Dit aantal ligt 54% boven dat van augustus 1987. De betrekkelijk sterke daling in juli werd hiermee ruimschoots gecompenseerd. In de eerste negen maanden van 1988 is met de bouw van ruim 71 000 woningen begonnen, 15% meer dan in de overeenkomstige periode van 1987.

Buitenlandse goederenhandel

Het volume van de invoer van goederen was in augustus 13% groter dan in de overeenkomstige maand van 1987; het uitvoervolume nam met 24% toe. Hoewel sterk fluctuerende groeicijfers op maandbasis met betrekking tot de buitenlandse handel niet uitzonderlijk zijn, zijn mutaties in deze orde van grootte betrekkelijk zeldzaam. Een beter te interpreteren beeld ontstaat wanneer de groeicijfers over een wat langere periode bezien worden. In de eerste acht maanden was het invoervolume ruim 8% groter dan in het overeenkomstige tijdvak van 1987. De groeicijfers van de onderscheiden invoercategorieën weken weinig van dit cijfer af, al bleef de toename van de invoer van investeringsgoederen (6%) iets achter. De uitvoer van goederen groeide in de eerste acht maanden van 1988 eveneens met ruim 8%. De export van onbewerkte agrarische producten steeg sterker dan het gemiddelde en wel met 12%. De uitvoer van delfstoffen lag in dit tijdvak 15% onder het exportniveau van de overeenkomstige periode in 1987.

Consumptie

Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen was in augustus 2% groter dan in dezelfde maand van 1987. Het consumptievolume van voedings- en genotmiddelen lag nagenoeg op hetzelfde niveau als in augustus vorig jaar. De uitgaven aan duurzame goederen evenals die aan overige goederen en diensten stegen met 2%. Gemeten aan de index van het consumentenvertrouwen is het oordeel over de ontwikkeling van de economie in oktober ten opzichte van september nagenoeg gelijk gebleven.

Investerings

Het volume van de totale bruto investeringen in vaste activa was in het tweede kwartaal van dit jaar 9% groter dan in de overeenkomstige periode van 1987. De toename in het eerste kwartaal bedroeg 18%. Voor het eerste halfjaar van 1988 komt de groei van de investeringen hiermee uit op 13%. Dit cijfer ligt duidelijk hoger dan de groeicijfers van de laatste jaren. Een belangrijk deel van de totale investeringen in vaste activa is afkomstig uit de productie van de bouwrijverheid. Deze investeringen waren in het eerste halfjaar van 1988 een kwart groter dan in de overeenkomstige periode van vorig jaar. De groei van de bedrijfsinvesteringen was in het tweede kwartaal van dit jaar 9% en over het eerste halfjaar 12%. De volumemutatie van de overheids-

investeringen in het tweede kwartaal beliep 5%; de groei in het eerste halfjaar kwam uit op 18%.

Binnenlands produkt

Het volume van het Bruto Binnenlands Produkt (BBP) was in het tweede kwartaal van dit jaar 2,3% groter dan in dezelfde periode van 1987. In het eerste kwartaal bedroeg de groei 3,9%. Voor het eerste halfjaar van 1988 kwam de toename van het BBP daarmee uit op 3,1%. Dit accres overtreft duidelijk de groei van de laatste jaren. De groei van het Bruto Nationaal Produkt (BNP) bedroeg over het eerste halfjaar 3,0% en die van het Bruto Nationaal Inkomen (BNI) 3,5%. De hogere groei van het BNI, vergeleken met die van het BNP, is toe te schrijven aan een ruilvoetverbetering in het goederen- en dienstenverkeer met het buitenland.

Prijzen

Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden september en midden oktober niet gewijzigd. Ten opzichte van oktober 1987 zijn de consumptieprijzen met 0,7% gestegen. De invoerprijzen (unit value) lagen in augustus op hetzelfde niveau als van augustus verleden jaar; de uitvoerprijzen (unit value) stegen met 1%. De ruilvoet met het betrekking tot de buitenlandse goederenhandel bleef nagenoeg onveranderd. Het prijsindexcijfer van de totale afzet van de industrie is in september 1988 ten opzichte van de overeenkomstige maand verleden jaar met 1,3% gestegen. De prijzen van grondstoffen en halffabrikaten die door de industrie worden verbruikt lagen in september 1,6% hoger dan in de overeenkomstige maand vorig jaar.

Beurswaarde-index

De beurswaarde-index algemeen, indicator voor het koersniveau op de Amsterdamse beurs, bereikte in oktober het hoogste gemiddelde niveau van dit jaar. Ten opzichte van september bedroeg de stijging ruim 2%.

Faillissementen

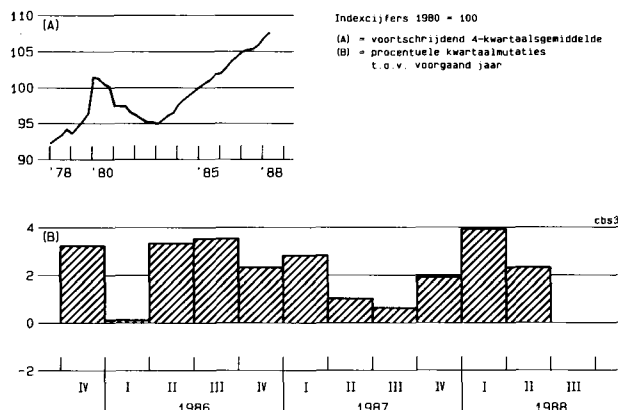
In het derde kwartaal werden 8% minder faillissementen uitgesproken dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. Deze daling volgt op een lichte afneming in het eerste kwartaal (-1%) en een duidelijke stijging in het tweede kwartaal (11%). Voor de eerste drie kwartalen van dit jaar samen is het aantal uitgesproken faillissementen ongeveer even groot als in dezelfde periode van vorig jaar. In de periode 1983-1987 daalden de uitgesproken faillissementen fors, met jaarlijkse dalingen van meer dan 10%.

Geld en krediet

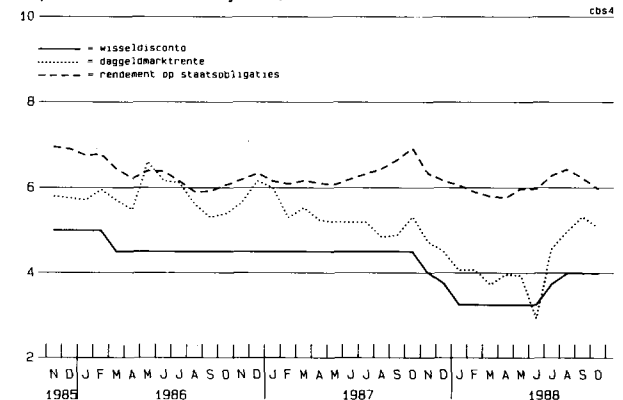
In oktober en in de eerste helft van november is de koers van de dollar gedaald. Begin oktober werd voor de dollar nog fl. 2,10 betaald, op 11 november lag de koers van de dollar onder de twee gulden. De dalende tendens van het rendement op staatsobligaties, indicator voor de rente op langere termijn, die in augustus inzette, heeft zich in september en oktober voortgezet.

Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.
Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

Bruto Binnenlands Produkt (volume)

Rente
In procenten (maandcijfers)

Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland

	1981/85 gemidd.	1986	1987	1987			1988				Trend ²⁾
				4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	juli	aug.	sept.	
Productie nijverheid, excl. bouwnijv. (volume)											
% mutatie t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor											
Bondsrepubliek Duitsland	2	2	0	1	3	3		1	7		I+
België	2	1	2	4	4	-3					I
Frankrijk	1	1	2	3	3	3		4	7		I+
Verenigd Koninkrijk	3	2	4	5	4	4		4	3		I+
Italië	0	3	3	4	6	3		8	12		I+
Verenigde Staten	3	1	4	6	6	6		6	5		I++
Japan	4	0	3	8	10	10		7			I++
Europese Gemeenschap	2	2	2	3	4	3		3	7		I+
Buitenland (gewogen) ¹⁾	2	2	2	3	4	2					I+
Nederland	2	0	1	2	-4	0	4	5	1	5	I
Bruto investeringen in vaste activa (volume)											
Bondsrepubliek Duitsland	0	3	2	1	10	10					I++
Frankrijk	-1	3	3	4	7						I+
Italië	0	1	5	6	7						I++
Verenigd Koninkrijk	5	0	4	7	11						I++
Verenigde Staten	5	0	2	5	8	8					I++
Japan	3	6	10	15	16						I++
Europese Gemeenschap	0	3	3	3	8						I+
Nederland	2	7	3	0	18	9					I++

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat.

¹⁾ Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1985.

²⁾ Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -2% en -5%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

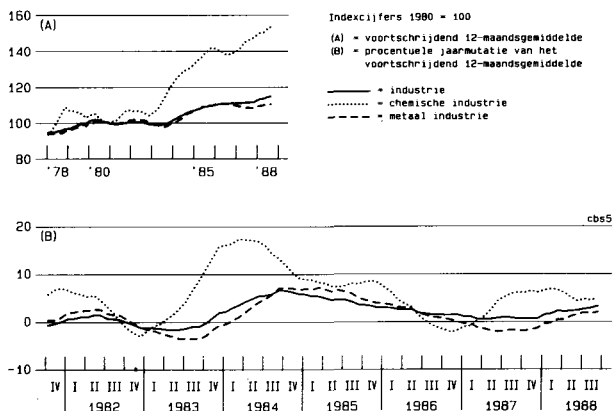
Focus: Trends in industriële productie

De groei van de industriële productie stagneerde rond 1980, na een lange periode van vrijwel voortdurende volumestijgingen. Na 1983 herstelde de opwaartse trend zich. Het voortschrijdend twaalfmaandsgemiddelde van het hoeveelhedenindexcijfer van de industriële productie is tussen het basisjaar 1980 en het meest recente tijdvak van twaalf maanden (oktober 1987 - september 1988) opgelopen van 100 tot ruim 114 (grafiek 5A). Over de periode oktober 1983 tot en met september 1984 was de groei het sterkst. Gemiddeld lag de productie toen 6% boven het niveau van het tijdvak 12 maanden eerder. De groei is daarna vrijwel voortdurend afgenomen tot eind 1987, toen nog slechts een toename van 0,5% restte. In de loop van 1988 liep de groei in een relatief hoog tempo op; in de periode van twaalf maanden, die eindigt in september bedroeg de groei bijna 3% (grafiek 5B).

Gemeten naar het aandeel in de toegevoegde waarde is de totale metaalindustrie de grootste industriële bedrijfsklasse. Dit aandeel bedraagt ongeveer 40% van het totaal van de industrie. De groeipercentages van de metaalindus-

trie bleven de laatste twee jaar steeds achter bij die van de industrie als geheel. Vorig jaar waren de groeipercentages zelfs bij voortdurende negatief; na februari dit jaar is echter een duidelijk herstel waarneembaar. De chemische industrie kende eind 1986 en begin 1987 negatieve groeicijfers. Deze dalingen deden zich echter voor op een relatief hoog produktieniveau. Het herstel in de loop van 1987 was echter zo krachtig dat over 1987 als geheel het hoogste groeicijfer van alle onderscheiden bedrijfsklassen werd gerealiseerd (6%). In de loop van 1988 werden dalende groeivoeten geregistreerd, zij het dat de groei die van het industrieel gemiddelde nog te boven ging. De papier- en grafische industrie had voor de meest recente periode (oktober 1987 - september 1988) van de onderscheiden bedrijfsklassen het hoogste groeicijfer (7%), de textiel-, kleding- en lederindustrie het laagste (-2%). Voor deze laatste bedrijfsklasse geldt dat het produktieniveau van 1980 in de acht daaropvolgende jaren niet bereikt werd (zie grafiek 6A). Voor de hout- en bouwmaterialenindustrie is dit, ondanks een gestage groei vanaf 1985, eveneens het geval.

Produktietrends (volume)

Produktietrends (volume)

